

קרב ניצנים/ נטע שמחי

בשעות הבוקר, בתאריך כ"ט באייר התש"ח, 7 ביוני 1948, הגיע דיווח בהול למטה גדוד 53 של חטיבת גבעתי שישב בבאר טוביה: "המצב קשה ואולי נואש! המצרים על הגדר והתחמושת אוזלת. הצבא המצרי בכל המשק. העניין אבוד. אני משמדה את מכשיר הקשר ויוצאת להילחם".

המדווחת הייתה הקשרית של קיבוץ ניצנים, מירה בן ארי, שדיווחה למטה את מצבם הנואש של הלוחמים בקיבוץ בקרב נגד המצרים.

קיבוץ ניצנים הוקם על ידי תנועת העובד הציוני בחנוכה 1943 על קרקע שנרכשה שנה קודם לכן על ידי קק"ל. הקיבוץ היווה נקודת התיישבות עברית בלב אזור ערבי, כיוון שהוא שכן בין העיירות הערביות איסדוד (אשדוד) והכפר חמאמה מדרום, ומג'דל (אשקלון של היום) מצפון, מדרום-מזרח הכפר הערבי ג'וליס וממערב דיונות וים המרוחק שניים שלושה קילומטרים בלבד מן הקיבוץ. בשלב הזה יודעים מה קורה באירופה, ומתכננים שתהיה אפשרות העפלה לארץ דרך ניצנים שסמוכה מאוד לים.

עוד לפני פרוץ מלחמת העצמאות סבלו תושבי ניצנים מהתנכלויות מצד ערביי האזור, ואף חבר קיבוץ נרצה בהמתינו לאוטובוס. בכ"ט בנובמבר 1947 עוברת ההחלטה באו"ם על תכנית החלוקה בה נקבע שארץ ישראל תחולק לשתי מדינות, ערבית ויהודית. השמחה בארץ גדולה מאוד אך לוותה ברגשות מעורבים, כי הערבים כצפוי דחו את התכנית ולמחרת ה-29 בנובמבר פרצה מלחמת העצמאות. שטחו של קיבוץ ניצנים נכלל בשטח המדינה הערבית, ואנשים כמו תושבי ניצנים, גוש עציון ובית הערבה שמחים כמו כולם על תכנית החלוקה, אך בו בעת חוששים לעתידם הקרב. מה נדרש מהם לעשות? לעזוב את קיבוציהם ולעבור לשטח שנקבע כשטח המדינה היהודית או שמא להישאר ולהילחם? אנשי קיבוצים אלו מקבלים תשובה, ופוקדים עליהם לא לעזוב ולהילחם על המקום.

כבר בבוקר למחרת החלטת האו"ם לא היה ניתן להגיע לקיבוץ ניצנים מכיוון שהערבים חסמו אותם ומבינים שהמערכה החלה והם נתונים במצור. הקשר עם העיר והסביבה נותק ורק לפעמים פרצו משוריינים והצליחו להגיע לקיבוץ כי הערבים התקיפו את הדרכים. הטופוגרפיה של קיבוץ ניצנים מהווה חיסרון למגיני הקיבוץ כיוון שהוא שוכן בגיא ומוקף בגבעות ומבודד מאוד. היישוב היהודי הקרוב ביותר הוא באר טוביה שממוקם שמונה קילומטרים מהקיבוץ. חברי הקיבוץ לא שאננים ומיד מתחילים להתכונן ללחימה ממושכת. הם מקימים עמדות הגנה והתקפה סביב לקיבוץ, חופרים תעלות קשר, מותחים גדרות, בונים קירות מגן, וכמובן מתחמשים ומתאמנים. בגזרה הדרומית שנחשבה למסוכנת יותר נפרש שדה מוקשים וגדר כפולה. על ניצנים הגנו 67 חברי וחברות קיבוץ, ובהמשך כשבמטה הלחימה מבינים שהמצב מחמיר נוספו אליהם לוחמים מגדוד 53 של חטיבת גבעתי.

התקפות הערבים הולכות ונעשות תכופות, וב-21 במרץ 1948 יוצאת שיירה מניצנים של מכונית משא ושני משוריינים. השיירה עולה על מוקשים שהערבים הניחו, המוקשים התפוצצו והחל קרב יריות עז. הערבים ניסו לפרוץ לקיבוץ אך הלוחמים הדפו אותם. בהתקפה הזו שנקראה לימים "שיירת ניצנים" נהרגו ארבעה לוחמים שביניהם נהרג מפקד ניצנים, שלמה רובינשטיין, שאותו החליף מפקד חדש - אברהם שוורצשטיין.

למחרת ב-22 במרץ יצאו חיילים מהקיבוץ לפעולת תגמול ופגעו בתחבורה ערבית, לאחר התקיפה הזו המצב משתנה ומתחילה מערכה רצופה שנמשכת כל הזמן, יש יריות ובלתי אפשרי להסתובב בחופשיות בשדות של הקיבוץ.

ב-11 במאי מבוצעת פעולה נועזת ע"י יהודים, הם כובשים כמה מכפרי הסביבה ביניהם גם כפר בית דראס ששימש קן למרצחים. תושבי הכפרים בורחים בבהלה ויש להם המון הרוגים. למרות הפעולה

הגדולה הדרך לניצנים עדיין נצורה ומיום מורגש מחסור במצרכים חיוניים ואף סכנת צימאון דם של הערבים.

אל לוחמי הקיבוץ מגיעה יומיים לאחר מכן ידיעה על נפילת גוש עציון, והיא מפילה את רוחם כיוון שיש דמיון רב בין יישובי גוש עציון לניצנים. הקיבוץ אף הוא מבודד ומנותק משאר היישובים היהודיים.

יום לאחר מכן, ב-14 במאי, ה' באייר התש"ח הם מאזינים לטקס הכרזת המדינה ובערב מתאספים כל הקיבוץ לציין את האירוע המרגש, הם מדברים על הערך הגדול של היום הזה ועל אף שרוחם נפולה והקושי והעייפות מורגשים, הם פוצחים בריקודים ובשירים.

יום לאחר הכרזת המדינה, חמשת צבאות ערב פולשים אל תוך מדינת ישראל הצעירה ומלחמת העצמאות עולה שלב. מספר שעות לאחר מכן מתקבלת החלטה לפנות את כל הילדים והנשים מיישובי החזית שחוו עד כה את האירועים הקשים למקום מבטחים. את ילדי ונשות קיבוץ ניצנים מפנים לבאר טוביה, כשהתכנון לצאת בלילה. הפרידה קשה אך הכרחית, ובעשר בלילה בתאריך ה-16 במאי הם יוצאים לדרך יחד עם האבות והחיילים. הם יוצאים בצעידה חרישית כשבאמצע הדרך הם פוגשים את הפלוגה שהגיעה לקחת אותם מבאר טוביה. הנשים והילדים מגיעים בשלום והמלווים חוזרים לניצנים בשלום. המבצע, שקיבל את השם "מבצע תינוק" מסתיים בהצלחה רבה בכל יישובי החזית.

הצבא המצרי פולש מדרום מדינת ישראל, כשיעדם הסופי הוא תל אביב. ב-29 במאי, יושב תצפיתן בגבעת המיכלים בניצנים ורואה שיירה ארוכה של טנקים מצריים. בתחילה הוא חושב שהם יפנו לניצנים, אך למרבה ההפתעה הם חולפים על יד ניצנים כשפניהם צפונה. חולפים עוד ועוד כלי רכב מצריים שמספרם הסופי מגיע לאלף מאתיים ואף אחד מהם לא נוגע בקיבוץ. הלוחמים ההמומים ממהרים להודיע לחטיבת גבעתי שיש המוני מצרים בדרך אליהם כשפניהם לתל אביב. במפקדה תמהים עד מאוד ולא מבינים כיצד זה הגיוני מאחר ולא הגיע אליהם אף מודיעין בניהול. שמעון אבידן, מפקד חטיבת גבעתי, שומע את הידיעה הזו ומגיע במהירות לתצפית, שממנה הוא רואה שהמצרים נבלמו שלושה קילומטרים אחרי איסדוד ואינם יכולים להתקדם כיוון שהגיעו לגשר שמעל נחל לכיש שפוצץ על ידי חבלני גבעתי שבועיים קודם לכן. אבידן נוסע חזרה למפקדה ומבקש שיגיעו מטוסי קרב במהירות לגשר. המטוסים מפציצים את המצרים ההמומים שהחלו לבנות את הגשר מחדש בינתיים. המצרים נבלמים בגשר וזו הנקודה הצפונית ביותר שהגיעו אליה ולכן נקרא הגשר: "גשר עד הלום". מכיוון שנעצרו בגשר, גבר להט המצרים לפנות לאחר ולכבוש את הקיבוצים שחלפו על פניהם ובכך להתחיל לנתק את הנגב משאר הארץ.

בקיבוץ ניצנים באותו שלב הכוח כלל 141 לוחמים בלבד, ונשקם היה מועט עד שאפילו לא לכל לוחם היה נשק אישי. למראית עין המצב נראה רע, אך רוחם של הלוחמים נותרה איתנה למרות שהקיבוץ היה נצור והיה נתון מידי יום להפצצות והפגזות בלתי פוסקות של המצרים. בתחומי הקיבוץ היו שלוש עמדות חשובות: גבעת שלושת המכלים, גבעת חדר האוכל ו"הארמון" (מבנה שנבנה על ידי הבעלים הערביים שהקרקע נרכשה ממנו. כיום שוכן במבנה זה בסיס "ש שקמים"). בין כל הנקודות הללו חיבר קו של תעלות קשר.

לילה אחד הגיעו שני סיירים מהצבא כדי קצת לקבל מלוחמים מידע על מה קורה איתם ואף סיפרו להם שמהבסיס ידאגו להביא להם בזמן הקרוב אספקה חיונית, אך בשביל קיבוץ ניצנים זה היה מאוחר מדי.

בלילה בין ה-6 ל-7 ביוני החלה התקפת המצרים על ניצנים. הם מתחילים בהפגזת הקיבוץ, ולאחר מכן תוקפים באור ראשון כוחות החי"ר מצפון, כשהיעד הראשון הוא גבעת המכלים. הלוחמים מצליחים להדוף את ההתקפה הראשונה בכוח רב ובלי לוותר. המצרים תוקפים אווירית את ניצנים כך שמערכת התעלות שלהם נפגעה וקווי הטלפון בין העמדות נותקו ורוב המקלעים שותקו. המצרים הסתערו שוב רגלית, והלוחמים השיבו אש ללא הרף. המצרים ירו ללא הפסקה עד שבכל העמדות על גבעת המכלים

הלוחמים נפצעו או נהרגו וגבעה זו נכבשה על ידי המצרים, שהתקדמו עם כוחותיהם הגדולים אל תוך הקיבוץ. הם היו נחושים לכבוש את הקיבוץ והקצו למשימה זו כוח רב מאוד. בשעה שתיים עשרה הלוחמים החלו לסגת מגבעת המכלים.

הפער בין יחסי הכוחות היה רב, והמצב החמיר מרגע לרגע ובא לידי ביטוי בדיווחיה של הקשרית מירה בן ארי שסירבה להתפנות במסגרת "מבצע תינוק" על אף שיש לה ילד קטן. היא נשארה להילחם בתירוץ שהיא היחידה שיודעת כיצד לתפעל את מכשיר הקשר. בעשר בבוקר היא שולחת את הדיווח האחרון: "אני משמידה את מכשיר הקשר ויוצאת להילחם".

על גבעת חדר האוכל הם הצליחו להחזיק עד השעה שתיים, ולאחר מכן החלו לסגת לכיוון "הארמון" תוך כדי לחימה. אברהם שוורצשטיין, מפקד ניצנים, עובר בין הלוחמים ומבין שהמצב בסיכון. יש כבר 30 הרוגים ונשקם היה דל. הוא מבין שאין לו יותר מדי ברירות, אין קשר עם המפקדה, אין נשק ואין אנשים. הוא יכול לבחור לסגת, להיכנע או להילחם עד הסוף המר. לקראת השעה ארבע הוא מחליט לנסות למלט את הלוחמים והפצועים ולסגת לדיונות מדרום לקיבוץ. המבצע נכשל והלוחמים לא מצליחים להתקדם אפילו מטר מהבניין כיוון שהמצרים מכתרים ומפגיזים אותם מכל כיוון.

אברהם מבין שכבר אי אפשר לסגת, והאפשרות היחידה שנותרה להם היא להיכנע כי בכל מקרה ניצנים תיפול בידי המצרים. הוא מעלה את אחד החבר'ה מחוץ לעמדה כשבידו גופייה לבנה שמסמלת כניעה. הלוחם נופף בגופייה והוא מיד נורה ונהרג במקום. אברהם שומע את נפילתו של הלוחם ומחליט לצאת בעצמו. הוא נפגע מרסיסים בחזה ובכל זאת ממשיך לצעוד. הקשרית מירה בן ארי שומעת שאברהם נפצע ומצטרפת אליו. השניים התקרבו לאיטם אל קבוצת הקצינים המצרים, כשלפתע שלף אחד מהם אקדח וירה באברהם שצנח ומת. מירה לא מהססת, ויורה מתת-המקלע שבידה אל הקצין המצרי והורגת אותו, והיא מיד נהרגת במקום.

105 הלוחמים שנותרו בחיים נכנעו ונלקחו בשבי על ידי המצרים שהופתעו למראה הכוח הזעום שנלחם נגדם בעוצמה רבה. בקרב על ניצנים נפלו 33 חברי וחברות קיבוץ וחיילים, ורבים נפצעו.

ב-27 באוקטובר 1948, נסוגו המצרים מגזרת איסודוד וכוחות צה"ל השתלטו חזרה על השטח. בחורף 1949 שוחררו השבויים מהשבי המצרי. כשהם מגיעים לארץ איש לא מקבל את פניהם והם מתקבלים בבושת פנים כשבניגוד אליהם, שבויי גוש עציון מתקבלים בכבוד רב. איך ייתכן שלוחמים גיבורים שכאלה יקבלו יחס משפיל שכזה?

שלושה לוחמים שהיו בעמדות מצליחים לברוח בצהריים ומגיעים למטה החטיבה. סביב הלחימה בניצנים היה ערפל ולא ידעו את חומרת המצב, לכן כשהשלושה מגיעים הם מוסרים מידע חלקי ולא מדויק. שמעון אבידן, מח"ט גבעתי מפרסם עם תם הלחימה דף קרב בעל מסר חד משמעי: "נפילת ניצנים - כישלון היא". מאחר והלוחמים נלחמו פחות מיממה, והיו להם רק 33 הרוגים ומי שנותרו בחיים נכנעו למצרים, הסיקו שהלוחמים לא נלחמו כראוי ומיהרו להכנע ונכשלו בביצוע המשימה. אבא קובנר, הקצין התרבותי של החטיבה, מעביר ביקורת קשה ונוראית רק לפי כמות הידע הקטנה שהיתה בידו. הוא כותב כך: "הכישלון חמור. אין מגינים על תנאי. הגנה - משמע להכין את ההגנה. בכל כוחות הגוף והנפש! ואם יפקוד הגורל: טוב ליפול בחפירות הבית מאשר להיכנע לפולש רצחני. להיכנע - כל עוד חי הגוף והכדור האחרון נושם במחסנית, חרפה היא! לצאת לשבי הפולש - חרפה ומוות!" אבא קובנר היה במרד גטו ורשה והוא ניצול שואה. הוא הטמיע את המשפט "לא נלך כצאן לטבח" ומבחינתו אין דבר כזה להרים ידיים. אך אבא קובנר לא ידע כי לוחמי ניצנים נלחמו עד הטיפה האחרונה ורק כשממש לא היה סיכוי כיוון שמעל 30 כבר נהרגו והיו המון פצועים והנשק היה דל, נכנעו. אבידן וקובנר, עם כמה שהיו מורעלים והגאוה היהודית פיעמה בהם, הלהט הזה "הרעיל" את שמם הטוב של לוחמי ניצנים, אבל כן הרעיל לטובה את שאר היישובים היהודיים להמשיך להילחם. כמעט שנה לאחר הקרב, כשתושבי הקיבוץ חוזרים להקים מחדש את ניצנים הם לא חוזרים בדיוק לאותו

המקום אלא מעט מזרחה משם בעקבות ההשמצה והבושה שהם חוו. הם חשבו שכולם יודעים ומכירים את מסירות הנפש והגבורה שלהם בקרב ומגלים ההפך, שהכפישו את שמם. הלוחמים דורשים מהרמטכ"ל יעקב דורי להקים ועדת חקירה. הוא מינה ועדה שחקרה את כל הקרב ואכן שפכה אור על הדבר וטיהרה את שמם. אמנם הלוחמים קיבלו התנצלות ונכתב שם שהם לחמו בתנאים מחפירים, ללא קשר עם העורף ונלחמו עד הכדור האחרון, אך מאוד קל להכתים וקשה לטהר את התודעה שהשתרשה. אבא קובנר מעולם לא הגיע להתנצל בפני לוחמי ניצנים, ושמעון אבידן התנצל בפניהם ולקח אחריות מלאה על טעותו המרה. הקרב על ניצנים הוא סמל לגבורה ונחישות יהודית, ומלמד אותנו עד כמה דיוק בפרטי מידע הוא חשוב היסטורית למרות להט הקרב כדי ששמם של גיבורי ישראל לא יוכתם.

מירה בן ארי עם בנה

הריסות היישוב ניצנים